

Apo, Satu. 'The two worlds of the Finnish folktale. Observations on the folk and literary fairytale tradition of the 19th century', *Arv. Scandinavian yearbook of folklore* 44 (1988) p. 27-48.

Apo vergelijkt een negentiende-eeuwse verzameling volkssprookjes met de kunstsprookjes van enkele Finse auteurs uit dezelfde periode. Er zijn belangrijke verschillen. In het volkssprookje streeft de held naar een hogere status, wordt de armoede niet geïdealiseerd, komt sociale agressie (vooral tegen geestelijken) voor en heerst een materialistische en realistische mentaliteit. In het kunstsprookje blijft de held tevreden in zijn ondergeschikte positie, wordt armoede als een deel van Gods schepping beschouwd en spelen moraal, religie en idealisering van de armoede en van de vrouw een belangrijke rol.

Åström, Anna-Maria. 'Polterabend. Symbols and meanings in a popular custom of aristocratic and bourgeois origin'. *Ethnologia scandinavica* 19 (1989) p. 83-106.

Aan de hand van foto's en voor de latere periodes krantartikelen en interviews heeft Åstrom de ontwikkeling van de "Polterabend", de vrijgezellenavond vóór het huwelijk, binnen de Zweeds sprekende minderheid in Finland gevolgd van het begin van deze eeuw tot aan de jaren tachtig. Deze avonden werden aanvankelijk alleen georganiseerd door mannen en vrouwen van adellijke of in ieder geval welgesteld burgerlijke afkomst. Vanaf die tijd heeft de gewoonte zich over bredere lagen van de bevolking verspreid en heeft ze in vorm en inhoud grote veranderingen ondergaan. Åström illustreert dit aan de hand van een analyse van de 'Polterabende' van kantoormeisjes in de jaren '20 en '30 en die van studenten in de jaren '80.

Counihan, Carole M. 'An anthropological view of western women's prodigious fasting: a review essay', *Food & foodways* 3 nr. 4 (1989) p. 357-375.

In een review-artikel gebaseerd op een aantal recente studies over anorexia nervosa probeert Counihan een antropologische bijdrage te leveren aan de verklaring van dit verschijnsel, dat vrouwen ertoe brengt hun voedselconsumptie tot soms fatale omvang terug te brengen. Op grond van de historische gegevens die de bestudeerde werken haar verschaffen over het voorkomen van anorexia in de laatste acht eeuwen in de westerse wereld, stelt ze dat deze ziekte vooral in de westerse wereld optreedt, omdat vrouwen er op grond van hun sekse traditioneel als tweederangs wezens beschouwd worden. Juist op het terrein van de voeding, waarvoor de vrouw veelal verantwoordelijkheid draagt, heeft ze gelegenheid om uitdrukking te geven aan de eeuwenoude westerse ideologie dat de geest het lichaam hoort te domineren. Dit doet ze door de betekenis van voedsel en eetlust te ontkennen. Counihan is van mening dat anorexia in de westerse cultuur zal blijven voorkomen zolang er (veelal ambitieuze) vrouwen bestaan die in een onderdrukkende omgeving leven en die de geschikte middelen missen om tot zelfrealisatie te komen.

Hartog, A.P. den. 'Eten "buitenshuis". Ontwikkelingen van voedingsgewoonten buiten het huishouden', *Voeding* 50 nr. 10 (1989) p. 282-286, id. nr. 11, p. 311-315.

Analyse van het ontstaan en de verdere ontwikkeling van het eten buitenshuis (zowel in restaurants en snackbars als in schaftlokalen en bedrijfskantines), een verschijnsel dat in Nederland in de tweede helft van de negentiende eeuw opkwam. Nagegaan wordt onder invloed van welke sociale, economische en algemeen maatschappelijke factoren het verschijnsel zich bij de verschillende sociale groepen heeft ontwikkeld en door welke sociaal-culturele factoren het in ons land is

afgeremd. Aan het slot worden ook de opkomst van het fast food alsmede de toenemende belangstelling voor de producten van de traiteur ter sprake gebracht.

Hemmersam, Flemming. 'Workers' folklore and worker culture', *Arv. Scandinavian year-book of folklore* 44 (1988) p. 49-102.

Hemmersam onderscheidt twee hoofdrichtingen in de bestudering van de arbeiderscultuur: onderzoek waarin de arbeiderscultuur van buitenaf en van binnenuit benaderd wordt. Bij de laatste (volkskundig of etnologisch georiënteerde) richting is het dagelijkse leven van de arbeider en diens wereldbeeld uitgangspunt. Uitvoerig, en met tal van voorbeelden in de bijlagen, gaat hij in op het type materiaal (mondelijke en schriftelijke uitingen van geloof, kennis, gebruiken, uitdrukkingsvormen etc.) dat daarvoor verzameld en geanalyseerd moet worden, en zodanig geïnterpreteerd dat het arbeidersleven zowel op zichzelf als in relatie tot de omringende samenleving betekenis krijgt. Hij pleit voor interdisciplinaire samenwerking.

Jansma, L.G. 'Leauwe op in doarp. In tal metodologyske refleksjes by in ûndersyk nei libbensskôging', in: W. Bergsma e.a., *Frysk, from en frij. In oantal aspekten fan leauwe en polityk yn Fryslân*. Ljouwert: Fryske Akademy, 1988, p. 223-259.

Jansma combineert in kort bestek verslaglegging van een vooronderzoek in het kader van het onderzoeksprogramma 'Leauwe in Fryslân' zowel met een historische schets van de geschiedenis en stand van zaken van godsdienstsociologisch onderzoek in Friesland als met een reeks van methodologische reflecties.

Het godsdienstsociologische onderzoek dat Jansma en anderen vanuit de Fryske Akademy verrichten, voorziet in een duidelijke leemte. Het onderzoek geschiedt volgens de spelregels van sociaal-wetenschappelijke empirische onderzoekstechnieken en wil een regionale specificatie bieden van onderzoeksgegevens met betrekking tot levensovertuigingen.

Zowel de geschiedenis van het godsdienstsociologische onderzoek in Friesland als de uitkomsten van een vooronderzoek in het Friese dorp Aldegea (Oudega) vormen voor Jansma aanleiding voor een reeks van beschouwingen van methodische aard. Ter sprake komen de combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek, het zoeken naar geschikte vraagstellingen als het gaat om transcendente en religieuze verschijnselen (zgn. vraagstrategie), het arbeidsintensieve karakter van dit type onderzoek, en de uiteindelijke interpretatie en waardering van de gegevens. – P.P.

Joutard, Philippe. 'La haute montagne, une invention protestante?', *Le monde alpin et rhodanien* 16 nr. 1-2 (1988) p. 122-132; 7 ill.

Bergen en berglandschappen zijn, totdat het onderwerp helemaal uit de mode raakte, nog het langst door protestantse schilders, met name die in de Republiek der zeven Verenigde Provinciën, in hun schilderijen verwerkt. De auteur legt uit waarom zij dit bleven doen en waarom hun collega's in gebieden waar de Contrareformatie actief was zich op andere onderwerpen gingen toeleggen, en toont aan dat de ontdekking van of het gevoel voor de natuur, i.c. het berglandschap, evanals het protestantisme zelf, wortelt in het humanisme. Zoals de huidige aandacht voor het milieu eerder te vinden is onder mensen met een zekere opleiding dan bij ongeschoolden, was ook toen, op het eind van de middeleeuwen, belangstelling voor de natuur een zaak van culturele elites.

Knecht-van Eekelen, A. de. 'Een halve eeuw voedingsonderzoek in de spiegel van het tijdschrift Voeding', *Voeding* 50 nr. 12 (1989) p. 330-333.

Ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van het tijdschrift Voeding analyseert de schrijfster de inhoud van het tijdschrift gedurende zijn bestaan. Vrijwel alle voedingsonderwerpen in verband met de lichamelijke gesteldheid van de mens zijn er gedurende deze tijd in aan de orde gesteld.

Bepaalde thema's kregen in sommige perioden echter meer accent, zoals het probleem van overvoeding, de betekenis van cholesterol, de relatie tussen voeding en tandcariës, tussen voeding en allergie, tussen voeding en kanker etc.

Kouwenhoven, T., en O. van der Veer. 'Snacks, een nieuwe eetcultuur', *Voeding* 51 nr. 1 (1990) p. 10-13, 1 fig., 1 tab.

Zowel de betekenis van het begrip 'snack' als het gebruik ervan heeft de laatste decennia wijzigingen ondergaan. Betrof het aanvankelijk een beperkt aantal producten die als borrelhapje of tussendoortje fungeerden, tegenwoordig valt een deel ervan onder de categorie 'fast food' die één of meer gerechten uit een hoofdmaaltijd kunnen vervangen. Daarmee zijn ze tot het maaltijdpatroon gaan behoren. In het algemeen kan gesteld dat er een tendens bestaat om de gebruikelijke drie dagelijkse maaltijden door een groter aantal kleinere maaltijden te vervangen.

Mathisen, Stein R. 'Continuity and change in the tradition of folk medicine', *Arv. Scandinavian yearbook of folklore* 44 (1988) p. 169-198.

Mathisen beschrijft de werkwijze van enkele genezers in een klein Noors dorp. Helderziendheid en geneeskrachtige handen worden er traditioneel als de kenmerken van wonderdokters beschouwd. Sommigen gebruiken ook nog traditionele geneesmiddelen, hetgeen een bron van conflict met de reguliere artsen kan vormen. De patiënten beschouwen de wonderdokters als een aanvulling op de reguliere geneeskunde, niet als een concurrent. Wat hen in de wonderdokters aantrekt, is dat deze zich niet louter beperken tot de specialistische behandeling van het ziektesymptoom, maar ook interesse tonen voor de persoon van de patient en de psychologische en sociale aspecten van de ziekte. Terwijl de genezers dezelfde methoden gebruiken als vroeger, is hun functie door de opkomst van de reguliere geneeskunde een andere geworden.

McIntosh, Wm. Alex, and Mary Zey. 'Women as gatekeepers of food consumption: a sociological critique', *Food & foodways* 3 nr. 4 (1989) p. 317-332.

Uit het feit dat de verantwoordelijkheid voor de voedselvoorziening van het gezin (aanschaf, voorraden, bereiding) tot voor kort meestal bij de vrouw lag, zijn in de literatuur lange tijd verkeerde conclusies getrokken. Verantwoordelijkheid mag niet zonder meer gelijk gesteld worden met daadwerkelijk beheer. Vaak speelt de man een beslissende rol bij wat gekocht, gegeten en lekker gevonden wordt. In haar activiteiten met betrekking tot de voeding laat de vrouw zich minder door gezondheidsaspecten leiden dan door de mogelijkheden die het voedsel haar biedt om er haar gezinsleden mee te gerieven. Hoewel onze kennis over de wijze waarop voedselkeuzes in het gezin gemaakt worden nog verre van volledig is, kan al wel gesteld worden dat het voedsel voor de vrouw als middel kan fungeren om bij de gezinsleden een gewenst gedrag af te dwingen.

Meillander, Valérie. 'Ziel en doopsel van (on)geboren kinderen. Vier eeuwen dispuut', *Oostvlaamse zanten* 64 nr. 1 (1989) p. 3-30.

Een overzicht van de opvattingen van medici en theologen (zeventiende tot twintigste eeuw) over het toedienen van de nooddoop bij niet goed verlopende bevallingen. Om te voorkomen dat het ongeboren kind ongedoopt zou blijven en daardoor niet in de hemel zou komen, werd het doopwater vaginaal bij de moeder ingebracht. Wanneer de moeder tijdens de bevalling stierf, werd het kind gewoonlijk met de keizersnede ter wereld gebracht om alsnog gewoon gedoopt te worden. De keizersnede werd ook door geestelijken uitgevoerd.

Otterloo, Anneke H. van. 'De industrialisering van keuken en koken. Toenemende bindingen tussen huishoudens en bedrijven van 1920 tot 1970', *Tijdschrift voor vrouwenstudies* 9 nr. 1 (1988) p. 3-27; 7 ill., 1 tab.

In tegenstelling tot het buitenland is er in Nederland nauwelijks of geen onderzoek gedaan naar de effecten van de industriële revolutie (in de vorm van een toenemende beschikbaarheid van huishoudelijke apparatuur en andere voorzieningen, zoals geconserveerd of voorberekt voedsel) op de huishoudelijke arbeid en de status van vrouwen binnen en buiten het gezin. Op grond van haar onderzoek naar de wijze waarop dit proces in Nederland is verlopen en naar de gangbare ideeën die de huisvrouwen hierover zelf in de periode 1920-1970 hadden, komt Van Otterloo ten dele tot conclusies die identiek zijn aan die in de buitenlandse literatuur, ten dele ook tot andere. De industrie heeft een groot aantal huishoudelijke taken gereduceerd of overgenomen, maar tot tijdsbesparing of een andere taakverdeling van mannen en vrouwen heeft dit niet geleid. Dit komt omdat de vrouwen – overeenkomstig de rationalisatie-gedachte die uitgedragen werd door huishoudeskundigen en zelfs een deel van de toenmalige vrouwenbeweging, alsook vanwege de eisen die het hogere welvaartsniveau stelde – naar een steeds perfectere uitvoering van het huishouden streefden en zich richtten op huiselijkheid en gezin. De reclame heeft dit proces volgens Van Otterloo versterkt, maar is daarvan niet, zoals in het buitenland gesteld wordt, de hoofdschuldige. Pas in de jaren '70 zijn begrippen als welvaart en comfort ter discussie komen te staan en zijn steeds meer vrouwen ook naar een plaats buiten het gezin gaan streven.

Scharfe, Martin. 'Totengedenken. Zur Historizität von Brauchtraditionen. Das Beispiel Olof Palme 1986'. *Ethnologia Scandinavica* 19 (1989) p. 142-153.

De dood van Olof Palme maakte onverwachte reacties los onder de Zweedse bevolking. Binnen de kortste keren ontstonden er rouwrituelen waaraan massaal werd deelgenomen. Scharfe probeert deze rituelen in een bredere context van een eventuele traditie op het gebied van rouwgebruiken te plaatsen. Hij toont aan dat voor de vormen waarin de rouw zich uitte over het algemeen latent aanwezige elementen uit de religieus-kerkelijke sfeer werden genomen. Dat men voor de collectieve emotie om de dood van Palme juist deze algemeen bekende vormen koos werd volgens Scharfe veroorzaakt door de behoefte om samen te rouwen. Individuele rouwgetuigenis bleek in dit geval niet genoeg. Iedereen wilde tonen dat er door het hele Zweedse volk gerouwd werd. Dat het in het als koel en nuchter bekend staande Zweden tot zo een collectieve uitbarsting van emoties kwam betekent volgens Scharfe dat de moord op Palme een diepliggende zenuw raakte. De moord werd gezien als een aanslag op Zweden zelf. In Zweden werden in de jaren tachtig een aantal indringende vragen gesteld over het functioneren van het 'Modell Sverige', de zachte Zweedse weg tussen kapitalisme en socialisme. Het nationale zelfbewustzijn liep daardoor averij op en een gevoel van bedreiging sloop in de Zweedse samenleving. Juist het vermoorden van een van de meest uitstekende vertegenwoordigers van het 'Modell Sverige' maakte dat men uiting kon geven aan deze gevoelens van onzekerheid.

Simpson, Jacqueline. 'Folklore in *Folklore*: Trends since 1959', *Folklore* 100 nr. 1 (1989) p.3-8.

Uit deze schets van het karakter van en de nieuwe ontwikkelingen in dit tijdschrift in de afgelopen dertig jaar wordt duidelijk dat men een steeds bredere en realistischer kijk op het onderwerp 'folklore' heeft gekregen. Omdat er tegenwoordig meer aandacht is voor de sociale en historische context van de bestudeerde verhalen, gebruiken en geloofsvoorstellingen, is er een grotere diversiteit gekomen in de artikelen, die zowel betrekking kunnen hebben op de verschillende werlde-delen als op heden en verleden. Desondanks blijft er volgens Simpson nog wel iets te wensen over; onofficiële geloofssystemen als reïncarnatie, telepathie, astrologie e.d. verdienen evenzeer volkskundig geanalyseerd te worden.

Uther, Hans-Jörg. 'Der Frauenmörder Blaubart und seine Artverwandten', *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 84 nr. 1-2 (1988) p. 35-54.

Uther beschrijft de receptie van het Blauwbaard-sprookje, voor het eerst bij Perrault aangetroffen, bij o.a. de Grimms en in Bechsteins *Deutsches Märchenbuch* (1845). In literatuurbewerkingen en films wordt Blauwbaard vaak positiever voorgesteld dan in het sprookje.

Zender, Matthias. 'Familiengeschichte in der mündlichen Erzählung', *Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde* 32/33 (1987/'88) p. 209-240.

Zender geeft een selectie van ruim honderd korte verhalen, ongeveer een derde van het totaal, die tijdens zijn jeugd over de verschillende leden van de familie verteld werden.